

نماز جمعه در عصر معصومان

کلیدواژه: نماز جمعه، عصر معصومان.

پرسش: آیا نماز جمعه در عصر معصومان (علیه‌السلام) برگزار می‌شود؟

فهرست مندرجات

- ۱ - نماز جمعه در تاریخ اسلام
- ۲ - نماز جمعه در عصر پیامبر
- ۳ - نماز جمعه در عصر خلفای نخستین
  - ۳.۱ - روایتی از زراره
- ۴ - نماز جمعه در عصر حضور معصوم
  - ۴.۱ - حضور معصومین در نماز جمعه
    - ۴.۱.۱ - حضور امام کاظم در نماز جمعه
  - ۴.۲ - دو نکته
    - ۴.۲.۱ - تشویق به شرکت در نماز جمعه
    - ۴.۲.۱ - امام صادق
    - ۴.۲.۲ - امام باقر
- ۵ - حضور اصحاب در نماز جمعه
- ۶ - نتیجه
- ۷ - پانویس
- ۸ - منبع

نماز جمعه در تاریخ اسلام

اقامه نماز جمعه در **تاریخ اسلام**، دوران‌های گوناگونی را پشت سر گذاشته که آگاهی از آنها برای تبیین حکم نماز جمعه در عصر غیبت امام عصر (علیه‌السلام) ضروری است:

نماز جمعه در عصر پیامبر

نماز جمعه پیش از **هجرت پیامبر** (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) به **مدینه**، **تشریح** شده است؛ لیکن به دلیل محدودیت‌هایی که از سوی **مشرکان** وجود داشت، امکان برپایی این نماز در مکه نبود. از این رو، **پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** به فرستاده‌اش فرمان داد تا برای نخستین بار در **مدینه**، نماز جمعه برپا کند. پس از هجرت نیز پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) خود پیوسته این نماز را اقامه می‌کرد.

نماز جمعه در عصر خلفای نخستین

بر اساس گزارش‌های تاریخی، پس از عصر نبوی، نماز جمعه در دوران خلیفه اول، دوم و سوم، اقامه شد و **امام علی (علیه‌السلام)** نیز در نماز جمعه آنها شرکت می‌کرد. روشن است که شرکت نکردن امام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در نماز جمعه، نوعی مخالفت سیاسی تلقی می‌شد و بازخورد حکومتی داشت.

← روایتی از زراره

در روایتی با سند معتبر به نقل از **زراره** چنین آمده است: «قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ (علیه‌السلام): إِنَّ أَنَسًا رَوَى عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه‌السلام) أَنَّهُ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْجُمُعَةِ لَمْ يَفْصِلْ بَيْنَهُنَّ يَتَسَلِّمُ، فَقَالَ: يَا زُرَّارَةُ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (علیه‌السلام) صَلَّى خَلْفَ فَاسِقٍ فَلَمَّا سَلَّمَ وَانصَرَفَ قَامَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (علیه‌السلام) فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ لَمْ يَفْصِلْ بَيْنَهُنَّ يَتَسَلِّمُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ إِلَى حَنِيهٍ: يَا أَبَا الْحَسَنِ صَلَّيْتَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ لَمْ تَفْصِلْ بَيْنَهُنَّ؟ فَقَالَ: إِنَّهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ مُشْتَبِهَاتٍ وَ سَكَتَ قَوْلَ اللَّهِ مَا عَقَلَ مَا قَالَ لَهُ؛^[۱] به **امام باقر (علیه‌السلام)** گفتم: برخی مردم از امیرمؤمنان (علیه‌السلام) روایت کرده‌اند که پس از نماز جمعه، چهار رکعت [پی در پی] نماز خواند، بی آن که میان آنها با سلامی فاصله‌اندازد. فرمود: "ای زراره! امیر مؤمنان (علیه‌السلام) پشت فاسقی نماز گزارده بود هنگامی که نماز آن شخص به پایان رسید امیر مؤمنان (علیه‌السلام) برخاست و چهار رکعت نماز خواند، بی آن که میان آنها با سلامی فاصله‌اندازد. مردی که در کنارش بود گفت: ای ابا الحسن! چهار رکعت نماز پی در پی خواندی؟ [امام که نمی‌خواست بگوید: به خاطر فاسق بودن **امام جمعه**، ناگزیر **نماز ظهر** را خواندم] فرمود: آن چهار رکعت مشابه بود و دیگر چیزی نگفت. به خدا سوگند وی آنچه را حضرت به او گفت در نیافت."»

نماز جمعه در عصر حضور معصوم

در دوره **حکومت امام علی (علیه‌السلام)** (۲۵-۴۰ ق) و **امام حسن (علیه‌السلام)** نیز برپایی نماز جمعه توسط آن دو بزرگوار صورت می‌پذیرفت؛ اما پس از ماجرای **غمانگیز صلح تحمیلی به امام حسن (علیه‌السلام)** تا **غیبت امام مهدی (علیه‌السلام)**، به دلیل کنار نهاده شدن امامان اهل بیت (علیهم‌السلام) از حکومت، آنان امکان اقامه نماز جمعه نیافتند، و **حاکمان اموی (۴۰-۱۳۲ ق)** و پس از آنها **عباسیان (۱۳۲-۶۵۶ ق)** و یا کارگزارانشان این نماز را اقامه می‌کردند که نماز با حضور آنها و یا با خطبه خواندن به نام خلیفه وقت و دعا کردن برای او همراه بود. آنان امامان جمعه مرکز خلافت را منصوب می‌کردند و انتخاب خطیبان

← حضور معصومین در نماز جمعه

امامان اهل بیت (علیهم‌السلام) در عصر حضور خود هر چند نمی‌توانستند این فریضه عبادی - سیاسی را که از شئون حکومت محسوب می‌شد، شخصاً اقامه کنند، ولی بنا به مصالحی (از جمله حفظ وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی) در نماز جمعه مخالفان شرکت می‌کردند. در حدیثی می‌خوانیم: «كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يُبَكِّرُ إِلَى الْمَسْجِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ حِينَ تَكُونُ الشَّمْسُ قَدْرَ رُمْحٍ، فَإِذَا كَانَ شَهْرَ رَمَضَانَ يَكُونُ قَبْلَ ذَلِكَ، وَكَانَ يَقُولُ: إِنَّ لِي جَمْعَ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى جَمْعِ سَائِرِ الشُّهُورِ فَضْلًا كَفَضْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ. [۳] امام باقر (علیه‌السلام) صبح روزهای جمعه، آن‌گاه که خورشید به اندازه یک نيزه برآمده بود، رهسپار مسجد می‌شد و در ماه رمضان، زودتر [به مسجد] می‌رفت و می‌فرمود: "فضیلت جمعه‌های ماه رمضان بر جمعه‌های دیگر، هم‌چون فضیلت ماه رمضان بر ماه‌های دیگر است".

یکی از روایان به نام ابوبکر حضرمی می‌گوید:

«قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) كَيْفَ تَصْنَعُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: كَيْفَ تَصْنَعُ أَنْتَ قُلْتُ: أَصَلِّي فِي مَنزِلِي ثُمَّ أَخْرُجُ فَأَصَلِّي مَعَهُمْ. قَالَ كَذَلِكَ أَصْنَعُ أَنَا؛ [۴] به امام باقر (علیه‌السلام) گفتم: شما در روز جمعه چه می‌کنید؟ فرمود: "تو چه می‌کنی؟". گفتم: در منزل نماز می‌خوانم، آن‌گاه خارج می‌شوم و با آنان نیز نماز می‌خوانم. فرمود: "من هم چنین می‌کنم."»

← حضور امام کاظم در نماز جمعه

امام کاظم (علیه‌السلام) نیز در نماز جمعه شرکت می‌کرد تا جایی که چنین نقل شده است:

«كَانَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَتَهَيَّأُ يَوْمَ الْخَمِيسِ لِلْجُمُعَةِ؛ [۵] امام کاظم (علیه‌السلام) روز پنج‌شنبه برای نماز جمعه آماده می‌شد.»

← دو نکته

با این همه، چون اهل بیت (علیهم‌السلام) امامان منصوب از سوی حکومت را فاقد صلاحیت می‌دانستند، احیاناً نماز ظهر را به صورت فرادا نیز اعاده می‌کردند. ناگفته نماند بر پایه برخی از روایات، شرکت امامان (علیهم‌السلام) در نماز جمعه حاکمان وقت، همیشگی نبوده؛ یعنی آنان گاه از حضور در نماز جمعه خودداری می‌کردند. [۶]

← تشویق به شرکت در نماز جمعه

در عین حال، ائمه (علیهم‌السلام) پیروان خود را تشویق می‌کردند تا شرکت در نماز جمعه رسمی را ترک نکنند و حتی المقدور، همراه دیگر مسلمانان، آن را اقامه نمایند.

در روایتی با سند معتبر نقل شده که زراره می‌گوید:

← امام صادق

«حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) عَلَى صَلَاةِ الْجُمُعَةِ حَتَّى طَنَّنْتُ أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ تَأْتِيَهُ، فَقُلْتُ لَهُ: تَعْدُو عَلَيَّ؟ فَقَالَ: لَا إِنَّمَا عَتَبْتُ عِنْدَكُمْ؛ [۷] امام صادق (علیه‌السلام) ما را به نماز جمعه تشویق فرمود، چندان که پنداشتیم می‌خواهد نزد ایشان برویم. گفتم: صبح‌گاه نزد شما بیاییم؟ فرمود: "خیر! مقصودم فقط [شرکت در نماز جمعه‌ای است که] نزدیک خودتان است."»

← امام باقر

در حدیث معتبر دیگری، عبدالملک از امام باقر (علیه‌السلام) نقل می‌کند که ایشان به من فرمود: «مِثْلُكَ تَهْلِكُ وَ لَمْ يَصَلِّ فَرِيضَةً قَرَضَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ. قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ أَصْنَعُ؟ قَالَ: صَلِّهَا جَمَاعَةً بَعْنِي الْجُمُعَةَ؛ [۸] [۹] [۱۰] کسی چون تو بمیرد و چیزی را که خداوند بر او واجب کرده است، به جا نیاورده باشد؟ گفتم: چه کنم؟ فرمود: "نماز جمعه به جا بیاور."»

حضور اصحاب در نماز جمعه

بر این اساس است که مطابق گزارش‌های تاریخی، اصحاب سرشناسی هم‌چون زراره نیز در نماز جمعه حضور می‌یافتند. [۱۱]

نتیجه

از آنچه گفته شد، می‌توان به نتایج مهم زیر دست یافت:

اول: خاندان رسالت (علیهم‌السلام) در دورانی که خود امکان برپایی نماز جمعه را نداشتند، در نمازهای رسمی برپا شده از سوی حکومت، شرکت می‌کردند. دوم: عدم شرکت ائمه (علیهم‌السلام) در نماز جمعه نیز گاه اتفاق افتاده است که گزارش‌هایی از آن در دست است. سوم: برخی از گزارش‌ها حاکی از آن است که در مواردی ائمه (علیهم‌السلام) به نماز جمعه اکتفا نکرده و نماز ظهر را هم خوانده‌اند. چهارم: به این نکته تصریح شده که عدم اکتفا به نماز جمعه و خواندن نماز ظهر، به دلیل فقدان شرط عدالت در امام جمعه است. پنجم: شرکت پیروان اهل بیت (علیهم‌السلام) خصوصاً افراد شاخص در نماز جمعه اهل سنت برای حفظ وحدت جامعه اسلامی از سوی امامان شیعه مورد تأکید قرار گرفته است. ششم: توصیه و تأکید امام (علیه‌السلام) بر حضور در نماز جمعه و عدم حضور گاه به گاه اصحاب خاص هم‌چون زراره، گویای آن است که نماز جمعه (حتی اگر امام معصوم (علیه‌السلام) حضور داشته باشد، ولی نتواند آن را اقامه کند) واجب تخییری است.

پانویس

- ↑ کلینی، مجد بن یعقوب، الکافی، ج۳، ص۲۷۴، ح ۰۶.
- ↑ ر.ک: موسسه دائره المعارف الفقه الاسلامی، دانش‌نامه جهان اسلام، ج۱۰، ص۷۰۱.
- ↑ ر.ک: کلینی، مجد بن یعقوب، الکافی، ج۲، ص۴۳۹، ح ۰۸.
- ↑ طوسی، مجد بن حسن، تهذیب الاحکام، ج۳، ص۲۴۶، ح ۰۵۳.
- ↑ صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، ج۱، ص۴۱۶.
- ↑ کلینی، مجد بن یعقوب، الکافی، ص۳۲۱، باب ۱۰، ح ۰۱.
- ↑ بحرانی، یوسف، الحدائق الناضرة، ج۹، ص۴۱۹.
- ↑ طوسی، مجد بن حسن، تهذیب الاحکام، ج۲، ص۳۲۹، ح ۰۶۲۸.
- ↑ طوسی، مجد بن حسن، تهذیب الاحکام، ج۲، ص۲۳، ح ۰۸۰.
- ↑ حر عاملی، مجد بن حسن، وسائل الشیعه، ج۵، ص۱۲، ح ۰۹۴۳۷.
- ↑ ر.ک: زاری، ابی‌غالب، رساله فی آل‌عین، ص ۰۲۸.

منبع

حدیث‌نت، برگرفته از مقاله «نماز جمعه در عصر معصومان» تاریخ بازپایی ۱۳۹۷/۷/۴.

